Шелюх О.М.
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ПРИЙОМИ ЕФЕКТИВНОЇ ВЕРБАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ВИКЛАДАЧА

Комунікативна поведінка педагога, заснована на його коректності, вимогливості до себе й учнів, стимулює пізнавальний інтерес, мотивацію процесу навчання. Продуктивна комунікативна поведінка сприяє створенню ділової атмосфери під час навчання, сприяє взаємодії, ритмічності в роботі.

Проблема педагогічного спілкування стала предметом спеціальних науково-педагогічних досліджень порівняно недавно – 70-90 рр. XX століття (дослідження й розробки в галузі педагогічної майстерності Н.Тарасевич, І.Кривоноса, І.Зязюна, В.Моргуна та ін. У 90-ті роки XX ст. вийшли посібники для викладачів, вчителів та вихователів В.Кан-Калика, А.Добровича, В.Грехнєва, З.Смелкової).

Наше завдання, зважаючи на здобутки у цій галузі, окреслити основні комунікативні прийоми викладача, які допомагають досягти успіху на шляху до педагогічної переконливості.

Дослідники-ритори [3] вважають, що для нашої переконливості дуже важливим є те, як ми говоримо і пишемо. Психологи стверджують, що ставлення до нас, як до викладачів, на 30% визначається тим, **що** ми говоримо, а на 70% - тим, **як** ми говоримо. Мовні засоби, їхня якість – центральний елемент зробленого нами враження, іншими словами – нашого вербального іміджу [2]. Варто звернути увагу, що, крім чинників, які сприяють нашому мовленню, є ряд таких, що й заважають: мовні штампи; канцеляризми; неправильні наголоси; вульгаризми; жаргони; слова-паразити; недорікуватість. Усі ці елементи “забруднюють” наше мовлення, роблячи його погано зрозумілим та неприємним.

Оскільки спілкування є найважливішим професійним інструментом педагогічної діяльності (впливу), то викладач повинен пам'ятати, що його звернення, пояснення має бути спрямоване, перш за все, до студента, а не до себе (уникаймо самолюбування!) – потрібно пояснювати щось *студенту-партнеру*, а не собі, тоді він нас зможе зрозуміти так, як цього хотіли б ми. Ми в процесі спілкування нерідко уподібнюємося тому викладачу, що з гіркотою відзначав: «Ну що ж за безглузді студенти пішли. Пояснюю, пояснюю, сам вже усе зрозумів, а вони не розуміють». Отже, чи розуміють студенти викладачів, залежить від багатьох факторів і умов. І важливу роль при цьому, знову ж таки, відіграє вербальне мовлення. Спробуємо окреслити деякі основні правила зрозумілого мовлення педагога [1].

1. Мовлення викладача повинно бути грамотним. Відомо, що грамотне мовлення партнера викликає бажання слухати його, а від неграмотного – одні неприємності. Правильне, нормативне мовлення викладача повинно бути зразком, як треба говорити, зразком, який би викликав у студентів бажання самим шліфувати своє мовлення, вдосконалювати його. Якщо ж мовлення викладача має "грамотні вади", то він повинен знати, якими довідковими мовознавчими джерелами необхідно користуватись, щоб заповнити прогалини у недостатній грамотності вербальної комунікації (тут можна згадати і відомий класичний демосфенівський метод вдосконалення свого мовлення і метод професора Хіггінса, за п'єсою Б.Шоу "Пігмаліон").

2. Потрібно пам'ятати про експресивність мовлення. Якщо викладач говорить монотонно, невиразно, співає свою «пісню» на одній ноті, то навряд чи його буде приємно і цікаво слухати. З іншого боку, надмірно експресивне мовлення теж може викликати негативну реакцію, особливо в людини, що звикла до більш спокійного мовлення комунікативного партнера - викладача.

3. Важливу роль у педагогічному спілкуванні відіграє рівень інтелекту. Якщо викладач говорить зі студентом незрозумілою з погляду термінології мовою, зловживає спеціальними висловами, незрозумілими поняттями, то навряд чи досягне розуміння, що є стимулом до навчання, результат якого –

глибокі і ґрунтовні знання. Таким чином, щоб досягти принципу доступності мовлення, педагогам варто стежити за своїм мовленням, зіставляючи його з реакціями студентів, щоб вчасно визначити, які зі сказаних слів є незрозумілими, і, відповідно, адаптувати подальший виклад матеріалу до інтелектуального рівня своїх слухачів.

4. Важливим чинником, що забезпечує зрозумілість, є логічність викладу інформації. Викладачу треба стежити, щоб міркування були логічні, послідовні, доказові. Звичайне порушення логіки викладу відбувається зазвичай у результаті того, що людина слабко володіє матеріалом (інколи, на жаль, і таке буває), не готова до обговорення. Можливо, її емоційний стан у даний момент не дозволяє досить логічно викладати власні думки. Крім того, відомо, що логічність викладу залежить не лише від психоемоційного стану викладача, а й від рівня його інтелекту. Отже, не можна зневажати строгою логікою викладу інформації партнеру.

Відомо, що кінцевим етапом педагогічного впливу, навчально-методичної діяльності викладача є опитування студентів. На нашу думку, щоб цей завершальний етап роботи був ефективним, результативним – творчим, активізував студента-співрозмовника, треба пам’ятати, що зміст запитань повинен бути вербально правильно оформлений (сформульований). Це дасть нашим вихованцям можливість самоствердитися, чим полегшимо вирішення свого завдання. І важливу роль у регулюванні цієї “фінішної” розмови відіграють репліки. Їх можна розділити на ті, що творять, і ті, що руйнують.

Творчі репліки: застережливі; заспокійливі; такі, що схвалюють; уточнюючі; ті, що констатують або роз'яснюють. Проілюструємо коротко кожну зокрема:

Застережливі: Наприклад: «Давайте не будемо розглядати всі проблеми відразу! Краще обговоримо їх почергово».

Заспокійливі: «Помилитися може кожен, і ми з вами – не виняток! Давайте проаналізуємо ситуацію ще раз”.

Схвальні: «Ви так добре усе обґрунтували, що з вами важко не

погодитися!».

Уточнюючі: «Не могли б ви пояснити свою позицію щодо…», «Ви дійсно не поділяєте цієї думки…?».

Констатуючі: «Отже, наші точки зору збіглися!»

Роз'яснювальні: «У цьому питанні ваша точка зору трохи розходиться з моєю, тому що…».

Руйнівні репліки: провокуючі; скептичні; ті, що озлоблюють; загрозливі; повчаючі; ті, що не призводять до конструктивного спілкування, відводять від вирішення поставленої на занятті проблеми. Ці репліки не тільки не сприяють просуванню до істини, але і серйозно ускладнюють розмову, створюють атмосферу протистояння (особливо часто таке трапляється, коли викладач дуже молодий, і хоче встановити свій авторитет менторським, а не інтелектуальним чи партнерським методом). Відзначимо сім видів руйнівних реплік.

Провокуючі: «Ви багато говорили, але не ясно, що Ви хотіли сказати». Такі репліки не з приємних. До того ж вони провокують загострення суперечки.

Скептичні: класичним прикладом може слугувати афоризм Сократа: «Я знаю лише одне, – що я нічого не знаю. Інші не знають навіть цього».

Злосливі. Прикладом може бути діалог: "Якби Ви були моїм сином/донькою, я б віддав Вас учитися не в університет, а в ПТУ, чи на станцію обслуговування автомобілів крутити гайки!", - на що студент може відповісти: "Я б залюбки став Вашим сином/донькою".

Дуже небезпечні *погрозливі* репліки типу: «Якщо Ви будете так некоректно поводитися, то ми ні про що не домовимося!». Це погроза не продовжувати спілкування, а з іншого боку – ультиматум, небажання зрозуміти і прийняти іншу позицію.

Повчання: «Вам не слід наполягати на Вашому підході до …, тому що…».

Відхід від проблеми: «Давайте обговоримо що-небудь ще…», «Давайте поговоримо про що-небудь інше!».

Для того, щоб свідомо використовувати можливості оптимізації

вербальної взаємодії, можна спиратися на загальні правила відповідей на питання і репліки. Отже, прийнято вважати, що[2]:

1. На складні проблемні питання відповідайте, якщо маєте продуманий варіант відповіді. Якщо такого варіанту немає, то краще не імпровізувати, тому що при цьому легко потрапити в халепу.
2. Якщо запитувач використовує у своєму питанні негативні, некоректні слова і фрази, то не треба при відповіді їх повторювати.
3. На провокаційні питання і репліки (на які дуже щедрі старшокурсники) краще не відповідати. У крайньому випадку – перевести розмову на самого запитувача чи на характер питання.
4. Чим емоційніше питання чи репліка, тим коротшою повинна бути відповідь.
5. Чим більше студент/опонент переповнений емоціями, тим спокійніше треба йому відповідати.

Отже, правильне, нормативне – грамотне, інтелектуально та експресивно забарвлене, логічне мовлення викладача є засобом ефективного вербального впливу на слухача-студента, що стимулює його пізнавально-інтелектуальну діяльність. Крім того, вміння вербально правильно формулювати зміст своїх контрольних вимог (питань) дає можливість педагогу підтримувати інтелектуально-творчу атмосферу на занятті та уникнути ситуацій, що породжують скептицизм щодо авторитету викладача, агресію, непорозуміння, небажання співпрацювати.

Література

1. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення. – Львів: Світ, 1990. – 232 с.
2. Бутенко Н.Ю. Комунікативна майстерність викладача. – К.: КНЕУ, 2005. – 336 с.
3. Мацько Л.І Риторика. – Київ: Вища школа, 2003. – 311с.